

a borítóra vitt motívumok is igen vonzóvá teszik a könyv küllemét, ami manapság már alapkövetelmény. Amikor rájövünk, hogy a borító miként is függ össze a szöveggel, akkor az újabb élményt biztosít az olvasó számára. Egyetlen egy negatívumot szeretnék csak kiemelni: engem zavart, hogy két-három oldalanként találtam benne gépelési, olykor helyesírási hibákat is. Egyikük sem volt eget rengető, de némelyik a laikus olvasó számára is szemet szúr. A Kalligram Kiadó élen jár a kortárs magyar szövegek számának kiadása tekintetében, ugyanakkor már többször is az volt a véleményem, hogy kiadás előtt még egyszer el kellett volna olvasni a teljes szöveget a végső korrektúra elvégzése végett. Még abban az esetben is, ha a korrektúra korrektúráját jelenteni ez az utolsó, kiadás előtti újraolvasás.

Szeptikusan álltam hozzá a könyv fülszövegében Zoltán Gábor által jegyzett rövid ismertetőhöz, amely szerint, aki elolvassa ezt a könyvet, az sosem fogja elfelejteni. Azonban a *Hidegkút* olyan sokrétűen ábrázolja jelenkorunk elhallgatott dolgait, s ezeknek az egyénre gyakorolt személyiségformáló és személyiségromboló hatását, hogy ha maga a történet nem is, de az azt körül lengő hangulat valóban feledhetetlenné teszi.

(*Molnár T. Eszter: Hidegkút, Kalligram, Budapest, 2022*)

CZINI ZOLTÁN

Úri passzió: könyvtárosélet a mai Magyarországon

A kitelepítésekről viszonylag kevés szépirodalmi alkotás született. Tanulmányok, interjúk, emlékiratok dolgozták fel a történeteket, amikor a kommunista rendszer „osztályellenségének” oda kellett hagynia házát, lakását, birtokait, hogy az ÁVH által megjelölt kényszerlakhelyre költözzék. A legnagyobb méretű akció Budapesten szerveződött, amikor 1951-ben száz-százötvenezer embernek kellett alávetnie magát az aljas, szemforgató rendelkezésnek. Mondanom sem kell, a kitelepítettek között zsidók is voltak, akik a levett náci diktatúra szörnyűségei után most a szovjet típusú retorziókkal kellett ismerkednie. Löbel Szilvia Honukban otthontalanok címmel szerkesztett a témáról antológiát, Dombi Gábor Osztályellenségek címmel tárta fel az akció hátterét, amely jó tíz évet elvett az érintettek életéből. A téma ironikus feldolgozására a nyolcvanas években kerülhetett sor, Bacsó Péter *Te rongyos élet* című filmjében, vagy visszagondolhatunk Bereményi Géza–Cseh Tamás dalára is, a kissé érzelmes Fegyverszünetre, amely az ócska kerékpáron az elszálló osztálykülönbségeket gúnyolta ki.

Ezért keltett meglepetést az év végén Székesfehérváron megjelent Úri passzió – interjúregény Arató Antallal –, mely egy különleges életpályának állított emléket, az egykori folyamór százados kitelepített fiának történetét elmesélve. A meséltető, az első könyves író, Majer Tamás hihe-

tetlen érzékenységgel azonosult a nyolcvanéves könyvtárigazgató itt-ott elszórt meséivel, s arra vállalkozott, hogy a szerző szavaival adja vissza a meglehetősen fordulatos életrajz eseményeit. S ennek egyik meghatározó pontja a budapesti kitelepítés és következményei.

A bevezetőben az író maga vall szándékáról:” Úri passzióból folytatott beszélgetéseinket 2021-ben jóleső munkává alakította azaz elhatározás, majd lehetőség, hogy interjúkötetbe sűrítsük történeteit. Olvassák így a könyvet: kérdezni nem is kell Tónit, mert bár nem tolakszik, de ha figyelemmel, érdeklődve hallgatjuk, szívesen mondja el élete izgalmas, szórakoztató epizódjait. Döccenőket és ugratókat. Történeteinek hőse zömmel ő, de hősködésre nem kell számítaniuk, Arató Antal, meglátják, esendő. Ahogy mindenki más.”

A nyitány, az ifjúság, a gyerekkor nem jól indult, hisz a félig-meddig arisztokrata család sarja korán megtapasztalta, milyen is életformát váltani, elhagyni a komfortos lakás ezernyi kényelmét, és egy alföldi kis falu egyszobás kuckójába zsúfolódni, az ÁVH szigorú felügyelete alatt. És a gyerkőc krumpliszedés közben olyan szemsérülést szenvedett, ami egész életére kihatót. Számomra – és gondolom, az olvasók számára is – kíváncsiságot ébresztetett, hogy mire viszi az ötvenes évek mélypontján a kis Tóni, ezekkel a tehertételekkel a nyakában?

Az író 23 fejezetre osztja a csudálatos életpályát, egy kis rezümével az elején, aztán már a főhőse a szó. (A kötet nagyszerű illusztrációi is csak kedvet ébresztenek a feltáruló kalandozások megismeréséhez.) A kitelepítési történetek többnyire ilyen kulcsmondattal kezdődnek: „Éjjel jött értünk egy teherautó.” A kilencéves Tónit és családját, apját, anyját és testvérét, valamint nagyapját Jászapátira költöztetik. Az ínséges időkben a család nélkülözött, az apa rizsföldeken dolgozott, kényszermunkásként, s az otthon maradottak kiéhezve várták az IKKA-csomagokat, aminek a javát a rendőrök „megvámolták”. Még a tüzelőt is szárított ürülékből szedték össze, mármint a gyerekek, de később már néha a lakosok adományával egészült ki a „beszerzés”. Az apa, visszatérve a mezőgazdaságból, egy helyi építkezésen dolgozott, a háztartást vezető Mami is beletörődött a nyuszik fogyasztásába. Feltárul a kitelepítettek élete, szokásaik, egymás kiségitése, az előkerülő ritkaságok szétosztása. A fiúk beilleszkednek a helyi csoportokba, s az iskolában a kalucsni felpróbálása végre némi sikert és aprópénzt hozott a kis Tóninak. A helyi hősöknek mindnek megvan a maga története, a régi életforma törmeléke, amivel vidámbabbá teszik a kitelepítés nyomorúságos napjait. A méltatlan öregkort – ahogy Tóni nagyapja is – szánalmas körülmények között fejezte be a hadastyán.

Betekintést kapunk a horthysta időkbe is. A háború végén a család a nagyapa óbudai lakásába költözött, ahol társadalmi rangjuknak megfelelő nevelést kaptak a gyerekek. Ám a kitelepítés körülményei között ez is kalandos helyzetek közt zajlott. Emlékezetes a csobánkai Zsigmond atya,

az illegálisan hallgatott hittanórák, de előkerül az olvasmányélményekből Prohászka Ottokár alakja is. Aztán újabb albérlet és település, Dunaharaszti következett. A vándorlás itt sem szakadt meg. Viszont a Papi igen jó álláshoz jutott, előbb a Kék Duna üdülő- és vendéglátóhajó parancsnok-helyettese lett. A folyamőr századosnak azonban ez sem volt elég: Tápén lett a motoros komp vezetője. Ami egyfelől jó volt, ám a Mamira hárult a család fenntartása, a háztartás vezetése, a gyerekek nevelése. De közben állást is keresett, így került Fehér Klára írónohhoz. Némi szóváltás után kiderült, a Mami valamikor újságíró volt, aminek az lett a következménye, hogy takarítói állása megszűnt.

A gimnáziumi tanulmányok is itt kezdődtek, amikor is Pesterzsébetre jár be, a Kossuth Lajos Gimnáziumba. Érzékletes képet kapunk a tantesületről, és a tanulószobából a talponállók világába csöppen, ahol a lumpen világgal is jócskán érintkezik. A soroksári Molnár-sziget a korabeli gyerekvilág központja lett, itt alakult a cejgnadrágos egyesület, amely felvidította a középiskolás éveket. Az érettségi után jött az álláskeresés, előbb szállodaportási betanulással próbálkozott a kis Anti, ám a véletlen szerencse hozta úgy, hogy kis gimnazista előbb a népművelés, majd a könyvtárosság felé tájékozódott. Mikó Zoltán volt az a szakember, aki feltette neki a kérdést: „Nem volna kedves könyvtárosnak lenni?”

És a kis Arató Tóni a fővárosi Szabó Ervin könyvtár gyakornoka lett. A továbbiakban már ezen a pályán mozgott a hatvanas évektől. Első discséretét is ezen a pályán szerezte. Miközben a pesterzsébeti könyvtárban dolgozott, már a levelezőre járt az ELTE magyar-könyvtár szakára. A lumpen sors helyett értelmiségi pályára vette az irányt a már felnőtt ifjú, s innentől kezdve egy más történet zajlott le, mint amit büntetői szántak a kis „osztályidegen gyereknek”. (Megjegyzem, nekem is volt olyan barátom, aki a kitelepítés ellenére elvégezte a Marx Károly Egyetemet, és a pártközpont munkatársa lett.) És az írogató anya öröksége is tovább él a kisfiában, aki már akkor, a hatvanas években publikálni kezdett, különböző, elsősorban könyvtári kiadványokban. A normalitás tortúrái már ismerősek. Nősülés után már főnökéhez fordult lakásügyében. Lakást ugyan nem kapott, de felhívták figyelmét a jászberényi könyvtárigazgatói állására. A Pesti Barnabás utcai képzés megfelelőnek bizonyult, és már az sem számított „nehézségnek”, hogy a családját az ÁVH kitelepítette. Így kapott helyet a jászberényi „kutyaházban”, ahogy a helybeliek elnevezték a káderlakótömböt.

Ahogy végiggondoltam, innen mi következhetett? – egy dolog jutott eszembe. Arató Antal plebejus természete. Lehet, hogy ebbe fél szemének elvesztése is belejátszott, de a mentalitásbeli örökség is dominált magatartásában. Pályája ezért nem lett a behódoló elité, hanem egy olyan emberé, aki a társadalom széles rétegében otthon van, aki szót ért a köznéppel, de kapcsolatot tudott teremteni a szocialista értelmiség jobbjával is.

Jó példa erre, hogy életrajzába nem írta bele a kitelepítést. Ám amikor ismerkedésre ment a tanácselnökhöz, szóba került ez is. Arató pártfogóját, Révész elvtársat akarta említeni, de a tanácselnök megelőzte: „Szervusz. Ha valaki ilyen ember, hogy ide kitelepítették, és ide visszajön dolgozni, az a mi emberünk! – és ezzel lezárta az ügyet. Arató „elvtársat” befogadták, elfogadták, teljes bizalmat kapott. És ezt az évtizedek folyamán többszörösen be is bizonyította, hogy érdemes a bizalomra. Az új igazgató szót tudott érteni mindenkivel. És ehhez járult még képzőművészeti érzékenysége, az ex-librisek kedvelése, gyűjtése és kiállítása. Rá kellett döbbsennie, hogy a nemzeti érzést – ha lopva, feltűnés nélkül el akarják fogadtatni –, akkor ezekre a furcsa figurákra, a művészekre lehet számítani. A Kisgrafika Barátok köre számos új lehetőséget nyitott meg előtte. A kárpátaljai Dalmay Árpád gyűjtő és az Illyés Gyula Olvasó Klub meglepetésként érte. De itthon, a Hazafias Népfront által támogatott olvasómozgalom számos kapcsolatteremtő akciójukat, programjukat legalizálta. A könyvtár új funkciókkal gazdagodott, mind szakmailag, mind politikailag előre lépett.

Arató felfedezi a tanyavilágot, ahova filmeket visz ki, előadásokat tart. Sőt, a redemptusok egykori mozgalmát is újra divatba hozza, s a helyi elismerés sem maradt el: sonka, demizson bor került a mikrobusz hátuljába. A doktorátus témája is ekkor fogant meg benne, összejött Kunszabó Ferenc íróval, de kapcsolatuk – ki tudja miért – megszakadt. A Jászberényi Városi Könyvtár virágzott, a Nyugattal való kapcsolatot is megoldották. S mind jelentősebb írók-költők jelentek meg a könyvtáros vendégeként, az új szolgáltatás, a grafotéka is elismerést szerzett az intézménynek. Persze, hibák is adódtak: október 22-én, a nemzeti lobogó alatt, még a hegyben sem lehetett felvonulást szervezni a kádári időkben. De ez is megbocsátást nyert.

A pozíció magával hozta a magánélet kibontakozását is. Első feleségétől elvált, hogy a másodiknál találja meg szerelmet. Aki két gyereket is hozott a házasságba. És a szakmai karrier, a sikerek magával hozták a kérdést: belépni vagy nem lépni? Mármint a pártba. Némi hezitálás után ez is megtörtént. Itt azért megállhatunk néhány percre. Azt olvashatjuk a szerző szájából: „Személy szerint mindenem megvolt, mindent megkaptam korábban is, nem azért léptem be, mert bármilyen személyes érdekem fűződött hozzá.”

Ezt némileg kételkedve kell fogadnunk. Az apróbb-nagyobb szívességek hálózata megtette a magáét, és a káderállomány gyarapítása ilyen módon is megtörténhetett. A „szocialista örökkévalóság” képzeletében nem mindenkiben élt és hatott. (Pl. bennem nem. Félreértés ne essék: nem vagyok erre büszke. De kételyeimet mindvégig fenntartottam.)

De Aratót is megtörték, vagy behálózták az évek. Teljes szívvel beilleszkedett a jászvilágba, de érezhetően ki is rítt belőle. Az egyik fejezet-

ben olvashatjuk: „Nehéz megmagyarázni, miért jöttem el Jászberényből. Megbecsültek, szerettek a könyvtárosok, a családom is. „Ám de Tóni talán nem akarta észrevenni, mennyire ki is lógott a sorból. S minél mélyebbre merült az alkalmazkodásban, annál inkább kilógott a sorból. Nem kell pszichológusnak lenni, hogy ezt megértsük. És némi budapesti helykeresés után következett Székesfehérvár. A könyvtárnak nem voltak rossz igazgatói, de talán túlzóan zárt világot teremtettek maguk körül. Arató Antal pedig – igazgatóként – kinyitotta ezt, belevetette magát a helyi közéletbe, amely szeretettel fogadta a számos tapasztalattal érkező jövevényt. Percek alatt a helyi folyóirat, az *Árgus* olvasószerkesztője lett, és szinte észrevétlenül sikerült befogadni a furcsa ismeretlent. És sorra jelennek meg a ma is regnáló szerepelők – no, igaz, néhányan már odaát forgatják a tollat –, és feltűnik Őri Tóth István, a fotóművész, aki egyik lelke volt Székesfehérvárnak. Tanítványokat toborzott a fotószakmának, köztük néhányan magasra emelkedtek, műtermének szomszédságában kiállításokat szervezett, kiadványokat jelentetett meg, és valóban kiváló munkákat tett le az asztalra. Tónival rögtön megértették egymást, s ketőcsük számos értékes programot valósított meg a városban. Az arcképcsarnok számos más forrásból is megismerhető. Talán a Vörös Propeller társasága Tóni előadásából jobban feltárja a helyi kis csoportosulás létrejöttét és tevékenységét, amelynek egyik szervezője volt. Én például neki köszönhetem, hogy megismerkedtem Supka Magdolnával, aki sokat tett azért, hogy az *Aba-Novák*-pannó méltó helyére kerüljön. (Bár sok vita, veszekedés vette körül a festményt, sorsra ma is bizonytalan.)

Az Arató-életmű nyugdíjazással zárult, és váratlan szerencse, hogy olyan fickóval akadt össze, mint Majer Tamás és fiatal barátai, akiket mesélőkedvével elkápráztatott. A fiatal író megérdemli, hogy hosszabban idézzem a könyv záró sorait: „Interjúregénnyé formált beszélgetéseinket, amelyeket jobbára Tóni fehérvári, alagsori lakásának konyhájában folytattunk, időnként megszakította valami. A szomszéd bőr- és nemi beteg magánorvoshoz érkezők olykor dr. Aratóhoz csöngetnek be... Estéknént telefonhívások szakítottak minket félbe... Alkalomadtán egy-két barát is csatlakozott, sőt csatlakozik az efféle estékhez. Amikor Tóni azt mondja, hogy na, akkor igyuk meg a jánosáldást, akkor vége van a történetnek.”

A fiatal író (szerintem) kiváló munkát végzett. Viszonylag rövid idő alatt felismerte és megvalósította a remek, autentikus szövegű „interjúregényt”, hitelesen felidézte közelmúltunk egy elfeledett epizódját, és egy divatból kiment műfajnak adott hiteles aktualitást.

*(Űri passzió – interjúregény Arató Antallal,
Vesszőparipa Kiadó, Székesfehérvár, 2022)*

PÉNTEK IMRE

